

CASPARIS URSINI VELII

DE

BELLO PANNONICO,

à

FERDINANDO I. CÆSARE,

ET

REGE HUNGARIÆ CUM JOANNE, COMITE SCEPU-
SIENSI, REGNI ÆMULO, FELICITER GESTO,

LIBER IX.

*Imperatoris CAROLI V. & FERDINANDI Hun-
gariæ Regis Oeniponto iter Augustam; Comitæ Augustana, a Con-
fessione ejusdem nominis celeberrima; Buda FERDINANDI auspiciis
oppug nata, & res ab WILHELMO Barone a ROSENDORF
Anno MDLXXX. in Pannonia bello gesta.*

Cæsar Carolus & Rex Ferdinandus, rebus necessariis eo in
occurſu intra alpes Rheticas confectis, Nonis Juniis Oeni-
ponte digreſſi cum haud magno ſuorum comitatu Augu-
ſtam proficiſcentes, primo die ad pagum, cui nomen Suatium, tri-
um modo milliarium iter emenſi, pervenerunt. Ejus loci oppidani
& cætera ex agris excita juventus, metallarii præcipue (ſunt enim

T 2

illis

illis in locis secturæ argenti atque æris plurimæ & copiosæ) armati numero ad V. M. Cæsari, primum illuc ad se venienti, similes acie conflicturis obviam prodierunt; itemque impuberes circiter DC. suis & ipsi armis instructi occurrerunt, ac quadam in planicie II. millibus passuum a pago leviter ex colle ad flumen Oenum declivi constiterunt. Porro tormenta in collis parte paulo editiore constituta erant. Sub ipsius adventum Cæsaris instructa acie, utrinque pariter dispersitis ordinibus, ac dato signo, pugnx usque ad conjectum telorum simulacrum ab utrisque editum fuit, tormentaque horribili, ut inter altissimos asperrimosque montes, sonitu exonerata. Erat ea res perjucunda visu, præcipue Imperatori Cæsari atque Hispanis, qui magnopere admirati sunt, uno in pago tantum hominum numerum existare, omnesque ætate militari & usu excellere. Sunt autem plerique virtute singulari, in bello & armis exercitati: quoniam Maximilianus Cæsar bello Veneto opera eorum plurimum usus erat adversus ipsos Venetos ac Gallos & Helvetios, quibus cum continenter bellum gessit. Ut ventum est deinde in oppidum, incolæ pagi illius Cæsari massam argenteam, in nummi speciem conflata, pondo CLXX. librarum cum hujusmodi inscriptione dono dederunt (1).

Po-

(1) *Ejus epigraphes, ab auctore nostro hic omisse, desiderium levat HEUTERUS Rerum Belgicarum pag. 462. ubi scribit: Præfedi metallorum ac operarum Cæsari dant dono argenteum ingentis magnitudinis nummum, centum quinquaginta librarum, in quo biceps aquila, corona redimita, habens in pectore clypeum, cui avita, recensque parva Cæsaris regna artificiosissime insculpta erant. Idem refert Cochæus in Actis & scriptis LUTHERI ad an. 1530. pag. 205. Occurrebat, inquit, & excipiebat eum summo & gaudio & splendore frater suus Rex Ferdinandus, ejusque populus Suacientis, qui nominatissimas habet fodinas argenteas; donavit eum nummo argenteo, qui mille ac 1000. aureos pretio æquabat, omnia Cæsaris stemmata venustissime representans. Schuaticum oppidum vel municipium cum fodinis suis ustrinisque metallicis copiose simul & eleganter descripsit laudatus mihi supra PIGHIUS in Hercule Prodicio pag. 223. quem, si ad manum est, non injucunde legeris. IOANNES GEORGIUS KEYSLERUS in opere Neueste Reisen inscripto, Tom. I. p. 39. de prisca SCHUATII divitiis hæc scribit: Aus den alten Rechnungen siehet man das Schwaz ohne der unfäglichen menge Kupfers, vom 1525. bis 1564. Jahre, an purem Silber zweytausendmal tausend dreyhundert acht und zwanzig tausend und fünf hundert Mark gegeben habe. Cuspinian rechnet den Jährlichen Ertrag seiner Zeit auf drey Tonnen Golds. Insbesondere bekam man im Jahre 1523. an seinem Silber fünf und funfzig tausend acht hundert fünf und fünfzig Mark und ein Loth; im Jahre 1525. aber sieben und siebenzig tausend acht hundert und fünf und siebenzig Mark und eilf Loth. Gleich nach des löblichen Kayser Ferdinands des ersten Tode hat dieses Bergwerk dergestalt abgenommen, das im Jahre 1564. nicht mehr als siebenzehnhundert fünf und achtzehen Mark und eilf Loth in die Münze gekommen, und in nachfolgenden Zeiten hat es in keinem Jahre zwanzig tausend Mark überfliegen. Hæc ille. Porro ditissimas argenti cuprique sectura istas anno quadringentesimo quadragesimo octavo supra milleimum fuisse detectas, post alius testis est Zeislerus in Chorographia comitatus Tirolensis. Privatis diversorum civium impensis, qui Neosolienibus*

Postridie navigio conscenso, secundo flumine Copenstainium petierunt Cæsar & Rex Ferdinandus; cui oppidulo arx in monte asperrimo & prærupta caute imminet, tametsi opere ac natura loci munitissima, tamen à Maximiliano Cæsare bello Bavari- co vi expugnata fuit, præsidio, quod in ea fuerat, interfecto. Quippe qui inexpugnabilem arcem rati, principio Cæsari Maximiliano ejusque exercitui indignis modis illuserunt. Deinde ubi jam muri æneis globis labefactati corruerent, eorum deditionem necessitate expressam, Cæsar aspernatus, ac justa ira accensus, arcis præfectum & una xx. circiter milites, vivos in potestatem suam redactos, securi percussit: ita miseri ignominia ac contumelia in- tempestiva morte poenas dederunt. Porro hodie arcem eam & op- pidum præfecti modo tenet vir belli facinoribus ac pacis orna- mentis clarus, sed maxime fide & industria præstans Christophorus Fox, Regis Ferdinandi a consiliis. Ex Copenstainio profectos Cæ- sare & Ferdinandum Regem, ac jam fines Bavarie ingredientes, Wilhelmus & Ludovicus Bavarorum principes, cum luculento equi- tatu occurrentes, officiose ac perhonorifice exceperunt, exceptos venatum, ex composito feris unum in locum dudum coactis, ab- duxerunt: itemque alio loco altera venatio exhibita ludorum vice, totusque ferme dies in venando consumptus. Ad vesperam in monasterio Obersperg hospitio excepti: unde postero die digressi longe maximam voluptatem perceperunt ex venatione inter Ober- sperg & Monacum edita: ubi cum cæterarum ferarum greges, tum cervorum maxima armenta conspiciebantur: e quibus circiter no- naginta, aut plagis capti, aut alioquin confecti scorpionibus aliisque tormentis ceciderunt. Cæsar ipse duos cervos sua manu interrem- ptos exenteravit. Vrbi Monaco deinde propinquantem Cæsari cir- citer D. equites sagulis rubris super arma induti, itemque pedites numero ad M. D. obviam prodierunt. Machinae bellicae usque ad centum, vix mille passuum ab urbe collocatae erant. Inter eas capti-

T 3

va

ensibus nobis Gewerken adpellantur, fuisse cultas, pro certo exploratoque habeo: custodi- tur quippe in Aug. Bibliotheca nostra manu exaratus codex in classe Histor. Prof. CCCLXX. qui ab anno 1470. usque ad annum 1535. proventus argenti, ab singulis So- cietatibus quolibet anno e Schwazensibus fodinis eruti, adnotatos continet. Anno 1530. quo videlicet ab heris & sociis dictarum fodinarum memorata ab Ursino nostro argenti mas- sa IMP CAROLO oblata fuit, proventus argenti quinque & triginta millium marcarum, unius & triginta supra septingentas & unciarum XII fuit. Ex his ad heredem JACOBI FUGGERI redibant octies mille quingentæ & sedecim marce: unde fontem & originem divitiarum, quibus FUGGERORUM gens per ea tempora floruit, facile intelligas.

va quædam, quæ tumultu fervili in potestatem Bavarix ducum venerat, robore excavato circulis ferreis circumvincta, visebatur; opus insolens atque hactenus invisum, agrestiumque mirabile inventum. Inde haud longe justæ arcis simulacrum ex tabulis & reliqua materia constitutum erat, imposito militum præsidio, qui acriter oppugnantes & hostilem in modum procurstantes milites propellerent: itaque aliquandiu hinc defendentium, inde oppugnantium specimen ludicrum exhibuerunt: postea arx vacua defensoribus, omnibus uno tempore tormentis exoneratis petita ac quassata corruit. Inter cæteras machina seu boarda una explosa ignea materia immixta fumo, in sublime provolans longo tractu, speciem draconis aliquandiu præbuit. Inde in urbem itum, ubi & pontem ingresso Cæsare in Isara flumine, qui Monacum præterfluit, navale ludicrum a piscatoribus celebratum est. Intra oppidum tribus locis insignioribus scenæ constitutæ erant; quarum in prima Hester Regi Assuero ad genua procumbens, comitata VI. puellis forma liberali, habituque, qualis Reginis convenit, magnifico & luculento, sceptrum assidentis in solio Regis manu tenens, modo supplicis exosculabatur, similes statuis & imaginibus; adeo membris omnibus immobiles stabant, neque supercilia & oculos movere ac vertere, neque vero spiritum ducere etiam longo obtutu inspectans animadverteres, exanima primo aspectu jures. Inde haud procul altera in scena inter cæsa Persarum corpora Cyri caput cervicibus avulsam Tomyris, Regina Massagetarum, in utrem cruore plenum demittebat. In tertia propius ædes principum Cambyse Prexaspis filii, quem sagitta transfixerat, pectus exanimis aperire jussit; introspiciens, an cor pueri, sicut deflinarat, percussisset. Prorsus dira ac tristia ea spectacula fuere; attamen artificii excellentia non injucunda visu. In medio foro, quod præterire Cæsar necesse habebat, simulacrum arcis stabat, in qua magna vis sclopetorum circum circa inserta erat: quibus explosis uno tempore varius ac multiplex strepitus edebatur. Cæsar, Rex Ferdinandus, & Campegius Laurentius Pontificis ad Germanos legatus Monacum ingressi, triduum isthic a principibus hospitio liberalissime magnificentissimeque accepti fuerunt (1).

Inde

(1) *Inter hæc, & quæ sequuntur, papyrus vacua in codice relicta, indicare videtur, auctorem nostrum, si per fata licuisset, additurum his fuisse nonnulla.*

Inde Augustam profecti; quibus quod erat principum Augustæ, qui agendum ad conventum jam pridem convenerant, quisque cum suo comitatu ex urbe effusi obviam prodierunt. Præterea Augustensium cives numero ad ducentos equites, & treis cohortes lectissimorum peditum cum XII. tormentis bellicis sive machinis campestribus eduxerunt. Cæsarem pro mœnibus Cardinalis Moguntinus nomine principum omniumque ordinum Imperii, data acceptaque salute, demisse ac reverenter eleganti oratione excepit; primum tot victorias ab hostibus magnifice partas; deinde adventum ejus felicem in Germaniam ex animo gratulatus; postremo omnibus votis exoptavit, ut quæcunque animo agitare, ac quarum rerum causa ex Hispanis in Italiam classe profectus, tandem in Germaniam pervenisset, ea sibi rei que publicæ Christianæ ac Germanico nomini bene feliciterque evenirent. Responsum est nomine Cæsaris a Friderico Duce Palatino oratione continua, atque ad tempus accommodata, qua Cæsar, se principum gratulationem cæteraque officia grata habere affirmavit: similiter & cives Augustensium primores ac magistratus Cæsaris genibus advoluti, obedientissime seque & Rempublicam illi commendaverunt. Inde signo progrediendi dato, Cæsar ante ac post se principibus stipatus sub aurata umbella solus inequitans, Rege Ferdinando proxime subsequente, quam cives Patricii Augustenses portabant, in equo albo oppidum ingressus est: ubi haud longe cum abesset a templo, in media urbe a Sacerdotibus exceptus, in ædem sacram deductus est: ibi Deo immortalis grates laudesque dictæ. Postridie quam intravit Cæsar urbem Augustam, qui dies erat festus, atque Eucharistiæ dominicæ, solemniter publice circumgestandæ, dicatus: verum & hoc genus pompæ divinique cultus jam pridem Lutherani una cum aliis ceremoniis antiquarant. Itaque factum est, ut cum Cæsar & Rex Ferdinandus aliique principes sacri profanique templum ingrederentur; Joannes Dux Saxonæ, Marchio Georgius Brandeburgensis, Philippus Hessorum Regulus, Dux Lüneburgensis, &c. qui religioni ac ceremoniis jam pridem nuntium remiserant, quasi discessione facta, in suum quisque diversorium se contulerunt. Porro Cæsar, Rex, Principes ac potior nobilitatis pars, accensis cereis, quos singuli gestabant, detectoque capite, divinam Eucharistiam, a Moguntino Cardinali circumlatam,

veneranter profecuti, eo die rite sacris operam dederunt. Dein XII. Calendas Julii, quo die cœpta sunt haberi comitia, ut omnia rite atque ordine fierent, mane ejus diei Cæsar, Rex Ferdinandus, cœnesque Principes ac Legati Regum & Civitatum, sacris operante Cardinali Moguntino, in templo Dei Opt. Max. opem implorantes, orabant, ut quarum rerum gratia conventus ille ac commune concilium esset edictum, ad eas deliberandas statuendasque animos omnium ac consilia dirigeret, ut quod reipublicæ Christianæ, ac nationi amplissimæ Germanicæ imprimis saluti, usui, ac ornamento futurum esset, id unanimi consensu divinitus instincti omnes decernerent, & exequerentur constitutum. In mediis porro sacris silentio facto, ne quid omnino prætermitteretur, quo omnium mentes ad recta consilia concordiamque excitarentur, antistes Rossanus Vincentius Pimpinella, Pontificis ad Regem Ferdinandum orator, vir magnæ & doctrinæ & virtutis, luculentam & bene longam orationem habuit; quam postea edidit. Ea Turcarum crudelissimorum victorias, quarum hæcenus compotes fuere, maxime Pannoniæ & Austriæ clades exponendo, enumeravit; quantum reliquæ Europæ periculi ab immanissimis hostibus impenderet, edocuit; Germaniæ principum ignaviam & perniciosa dissidia comiter reprehendit: omnes ad concordiam, capiendamque ad arma adversus teterrimos infestissimosque nomini Christiano hostes vehementer cohortatus. Peracta re divina, Cæsarem ac Regem Ferdinandum omnes Principes ordinesque Imperii in curiam senatus Augustensis, consensu equis, profecuti sunt. Ibi cum Cæsar assedisset, Principes reliqui, quisque suo loco pariter confederunt. Rex ipse Hungariæ Ferdinandus contra Cæsarem sella seorsum constituta adsedit. Tum silentio indicto per præconem, Palatinus Comes, Dux Fridericus Cæsaris jussu ad hunc maxime modum verba fecit. Jam inde ex eo die, quo ad Augustissimum Cæsarem Carolum suffragiis electorum principum delatum fuit Rom. imperii regimen, nihil eidem Cæsari fuisse magis cordi, quam, ut quæ essent ex re ac dignitate suscepti a se Imperii, ac inclytæ Germanicæ nationis accuratissime cum provideret, tum exequeretur. Igitur rebus in Hispania, quoad ejus fieri potuit, mature ac pro conditione & tempore compositis, haud veritus vastissimo apertissimoque oceano sese committere, nullam vim atque tem-

tempestatum contumeliam exhorrescens, in Germaniam difficili admodum usus navigatione pervenit; ac de more Aquisgrani corona regia suscepta Christiano ritu Rex Rom. auspicato inauguratus, mox ad agendum conventum Wormatiam contendit: quo quidem in conventu per eundem Cæsarem ac principes, totiusque Imperii ordines nihil non agitatum fuit, quod reipublicæ Christianæ, & nationi Germanicæ conservandæ, augendæ, atque ornandæ futurum esset. Verum in illo pulcherrimo incepto, cum maximis de causis in Hispanias reverti necesse haberet, antequam abiret, illo in conventu, quæ ex usu ac dignitate reipublicæ atque Imperii totius Germanici essent, consilio omnium ordinum atque assensu statuit, ac Regem Ferdinandum tantisper, dum in Germaniam rediret, rebus præfecit, vicario ad hunc Imperio delato. Ipse tum quidem hoc animo in Hispanias profectus est, ut omnibus illic regnis pace ac quiete firmatis, mox in Italiam instructa classe proficisceretur, cum, ut de more a Pontifice maximo accepta corona Cæsarea, Augustus salutaretur, tum, ut pacata cuncta Italia, sed præcipue cum Venetis inita concordia rursus in Germaniam primo quoque tempore contenderet: in qua paucos intra annos intestinas discordias ac Principum simultates civilesque dissensiones, tumultus item ferviles incredibilem in modum evaluisse, omniaque divina atque humana a novarum rerum cupidis permixta audiebat. Qua quidem ex re quamprimum ut tantis malis obviam iret, rebus in Hispania pro tempore compositis atque ordinatis, relicta dulcissima conjuge ac liberis, in Italiam classe profectus, brevi omnes potentatus ac civitates opulentissimas, quæ Cæsareæ ditionis jam olim fuerant, aut in ejus potestatem nuper concesserant, ut in fide atque officio permanerent, coram mitissima oratione cohortatus, omnium animos mirifice confirmavit. Adversos vero, quos adhuc habebat, & inimicos, latis conditionibus, quas ipsi haud leviores sibi ferre voluissent, conciliavit & fœdere conjunxit; quæ res eum distinuerat, quo minus constituto tempore in Germaniam redierit, id quod æquis animis ferre omnes Imperii ordines confidit: cui opido quam gratum sit ad ejus præscriptum omnes Principes totius Germaniæ, aliorum Legatos ac civitates, optimates, & nobilitatem fere totam agendum ad conventum mature convenisse; haud dubitans, ut corporibus, ita animis æquis omnes adesse: unde spem

amplissimam capiat, posse hoc in conventu res eas constitui, quæ universo Christiano nomini ac nationi Germanicæ decori atque emolumento sint futura: ante omnia, quemadmodum Turcarum immanissimorum hostium potentiæ ac nefariis conatibus obviam eatur; deinceps ut non solum illi in Christianorum sedibus victricia arma circumferentes non hostiliter pervagentur, verum nostris communiter illatis copiis, vires eorum in suis finibus atterantur; ad hoc unum maxime incumbendum esse, ut pace parta, res Imperii tranquillæ & quietæ, legibusque & veteribus institutis firmatæ perpetuo ac luculenter efflorescant.

Hæc ubi dixit Fridericus, orationem ejus subsecutus est Alexander Cæsaris epistolarum magister, capita recitans rerum in conventu agendarum, quarum summa hæc erat. Primum omnium de expeditione bellicæ apparatu firmo, valido, ac diuturno adversus Turcas; deinde quæcunque incidissent inter Principes profanos & sacros controversiæ, ad Cæsarem, Latina & Germanica lingua descriptas, deferrent, de quibus ipse diligenter esse cogniturus; postremo, ut quicquid irrepsisset odii, similitatum, discordiarum per universos imperii Germanici dominatus, id omne aboleretur, & funditus eradicatum tolleretur: contra pax, quies, amicitia, & concordia omnium ordinum, tum quæcunque res bono reipublicæ esse judicarentur, quamprimum introductæ, ubique locorum omnium in animis confirmarentur. Cæterum ubi hic finem legendi fecit, Principes assurgentes inter se habita brevi colloquutione per Marchionem Joachimum Electorem tale responsum dederunt. Omnes unanimi consensu Principes tum gratias agere, quod in Germaniam, præsertim magnis & compluribus laboribus exhaustis & periculis, venire non fuerit gravatus; tum ex ejus adventu maximum in modum lætari. Cæterum obsecrare Majestatem Cæsaream, ut propositarum capita rerum, quemadmodum ordine recitata essent, cognitiora haberent, earum copiam sibi faceret: se paratos esse de singulis mature ac fidelissime consultare, ac pro virili anniti, ut quæ decreverint, grata habeat Cæsarea Majestas. Id haud ægre concessum & impetratum est, ut a meridie singuli Principum scribæ in curiam venirent, ubi anagnosta dictante proposita exciperent describerentque. Octavo Calendas Julii Cæsar revocato Principum concilio, in curiam profectus, Cardinalem Campegium Legatum Pontificium paulum post se in curiam

venientem, obviam, comitantibus principibus progressus usque ad vestibulum curiæ excepit, & dextra adambulantem introduxit: qui ubi in sella, quæ contra Cæsarem posita erat, confedisset, codicillosque pontificis ad Cæsarem ac Principes exhibuisset, eorum secundum recitationem gravi ac diferta oratione usus, ad hunc maxime modum locutus est. *Sacratissime Cæsar, vosque illustres & magnanimi principes! Clemens VII. summus pontifex, intelligens, Germanorum conventum in hac amplissima urbe celebratum iri, in quo de communi re Christiana ageretur; ad se pertinere, & ex dignitate sua fore arbitratus est, si legatum huc suum mitteret, qui, quid sui consilii esset, vobis ostendat. Brevi itaque rem, totiusque legationis summam complectar. Ingens cura ac sollicitudo invasit Rom. Pontificem, posteaquam accepit, jam Turcarum arma in finibus Germaniæ concrepare, atque Austriam teterrimos populando vastare; Viennam clarissimam urbem ac nobilissimam obsidione gravissima cingi: in animo agitavit; quantum non solum Germaniæ, sed reliquæ Europæ periculi impenderet, cum præsertim vos Germani intestinis discordiis laboraretis, unde illis hostibus optimæ occasiones præbeantur vos opprimendi. Quapropter vos hortandos duxit & admonendos, ut primum religionem, qualem a majoribus vestris accepistis, extirpatis hereseon nefariorum erroribus, qui intra paucos annos per Germaniam ingruerunt, tueri velitis ac conservare, atque in fide & officio, ut reliqui Christiani reges ac potentatus, permanere, minimeque facta discessione tanquam luxata membra ab reliquo corpore avelli, & ab antiquo statu dimoveri. Sæpenumero tentatæ religionis impios conatus regnis opulentissimis & nationibus ac civitatibus perdendæ reipublicæ occasionem fuisse. Quin etiam clarissimas familias ob evulgata tantummodo solemnia sacrorum ab stirpe brevi extinctas. Proinde etiam atque etiam monere & hortari omnes, ut mature resipiscant, qui in sædos errores prolapsi, novas sectas sectantur: integri vero, ut constanti animo pietatem colendo perseverent. Hoc si faciant, summum Pontificem ad faciendum bellum Turcis, & arcenda ad arma a Germania totaque Christianitate sese omnes suas opes, copias & facultates impertire paratum: alioqui invitis, quoniam maxime modo possit, se non videre: volentibus & dicto audientibus etiam in rebus asperrimis sæpius salutem afferri: aspernantium contra recta consilia & salutare admonitiones perlevi momento vitam ac fortunas labefactari.*

Postquam dicendi finem Cardinalis fecit, statim ex curia pro-

fectus domum rediit, deducente eum jussu Cæsaris duce Georgio Saxonix. Eo deducto, confurgentes Austriæ, Styriæ, Carinthiæ ac Carniolæ legati, singularum regionum principes viri, sibi copiam loquendi fieri petierunt. Qua mox data, nomine cæterorum Sigismundus a Dietrichstein, vir maximi & animi & consilii, ac vernacula lingua oppido quam facundus, in hanc sententiam locutus est. *Sacratissime ac potentissime Cæsar! Quanta lætitia ac voluptate affecerit hæreditariarum regionum Sacrosanctæ Majestatis tuæ omnes homines nuncius reditus tui felicissimi simul & optatissimi in Germaniam, dies me deserat, si oratione explicare velim. Quamobrem singulos oratores quilibet provincia seu regio, quos hic coram ad genua Majestatis tuæ procumbentes intueris, statim admiserunt; primum, ut qua lætitia, qua spe ac certa prope expectatione partim salutis conservandæ, partim recipiendæ, omnes erecti sint, quoniam declarare pro rei magnitudine non possunt, saltem pro virili significant. Deinde quantis in periculis versentur, atque alii jam calamitatibus oppressi, alii ruinæ proximi externam opem expectant, quam accuratissime majestati tuæ, & sacri Imperii electoribus cæterisque principibus exponant, eorundemque fidem atque auxilia implorent. Jam igitur primum, sacratissime Cæsar, tuus iste in Germaniam reditus omnes animos incredibilem in modum recreavit, & in spem erexit recuperandæ tuendæque salutis adeo solidam ac firmam, ut certissimo sibi persuadeant, conjunctis jam tuis cum fraternis copiis viribus, posse tandem aliquando jampridem amissa restitui, jacentia erigi, labefactata resuscitari, omniaque suum ac pristinum in statum redactum iri. Hæc nimirum omnibus pollicentur tot insignes & admirandæ victoriæ, quarum compos Majestas tua perpetuo felicitatis cursu hæctenus bella gravissima gessit, atque secundum vota sua confecit. Quin etiam sperant omnes te pari atque etiam majori felicitate usurum, quam hæctenus rebellantium aut alioqui inferentium aliorum regum & civitatum arma oppressit, in bello, quod gestura est majestas tua adversus Christiani nominis infideles & teterrimos hostes. Siquidem pro imperio tantum bucusque pugnatum est, ac cum Christianis quidem: nunc pro salute & imprimis pro cultu Deum adversus non minus Dei ipsius hostes, quam nostros inimicos arma sunt capiendæ: quo credibilius est, suam causam Deum quoque nullo pacto deserturum, suisque, ac pro se & gloriæ suæ incremento dimicantibus opem laturum. Ad cujus belli maturam administrationem æquum est Majestatem suam eo proclivius ferri, quo periculo-*

culosus tuæ Majestatis hæreditariæ regiones partim discrimini proximæ, partim jam bello tentatæ ac miserandum in modum afflictæ, jam olim ceptæ sunt labefactari. Vel illa nuper, unde augustissimæ familiæ vestræ nomen contigit, illa, inquam, Austria; regio olim omnium beatissima ac florentissima, nunc cladibus deformata, ferroque & igni evastata tuam opem suppliciter implorat. Etenim quot ac quantas clades immaniſſimus tyrannus Imperator Turcarum anno superiori Austriæ intulerit cædibus abominandis hominum omnis ætatis, excidio oppidorum, arciumque incendiis, ruinis villarum, monasteriorum & sanctorum direptione, vastitate agrorum, quot denique ac quanta crudelitatis inhumana exempla ediderit, nulla orationis copia ostendi potest & explicari. Jam ut ludum & jocum, præ rabie & immanitate inaudita truculentissimorum hostium, bella, quæ alii populi inter se gerunt, jure dicere possumus; a quorum sævitia hostium non tutus fuit infans utero materno adhuc tectus; sed ferro aperta alvo, fœdum ac horribile dictu; fœtum evulsum, excerpto prius corde, in parentum conspectu, aut sepium palis affixerunt, aut minutatim conciderunt: nonnullos bastis præfixos ludibrii causa aliquamdiu portaverunt, ac deinde solo aut saxis adstligentes eliserunt: multaque alia genera suppliciorum ac tormentorum etiam nova ab illis excogitata, quibus innocentissimos ac miserrimos mortales excruciatos interfecerunt, fœda auditu, fœdiora visu, & atrocitate intoleranda, quæ neque describi, neque enumerari pro rei magnitudine satis digne possunt. Ibi nullum erat profugium ac receptus, non in sylvis abditissimis recessus, non cavis apertæ rupes; non montium, non vallium latebræ tutæ: omnia hostibus saltuosæ loca, & antebac equiti inaccessa, occultæ semitæ, & tramites impeditissimi indicio perfugarum, qui Regionis locorumque periti eos ducebant, pervii fuerunt. Ubi neque tenebrarum beneficio quisquam tutus erat; adeo nihil loci omissum, quod illi non adierint; nihil temporis, quo non fugientes fuerint infecuti, aut oppreſſerint inopinantes. Circiter centum in illa populatione capitum millia partim capta, partim occisa non falso peribentur. Ibi nulla sexus ratio habita est, aut ætatis; non hostium animos immisericordes commovit aut flos juventutis & robur, aut veneranda senum canities, aut matronalis honestas, aut pudicitia puellaris, aut innocentia impuberum, aut infantium, nihil dum ob sensuum imbecillitatem inter hostes & amicos discernentium, blandimenta. Nihil ibi medium; aut enim cædes propoſita erat miseris, aut fœda captivitas ac seroitus intoleranda: in-

cestus & supra abominanda, quæ nullo discrimine tam perfugæ Christiani, quam ipsi Turcæ in captivorum corpora pecudum more exercuerunt. Sed dies me deserat, antequam leviter tantummodo percurram tot partium, tot mortium genera & exempla, ac cruciatus innumerabiles, quæ in miserimos mortales ediderunt hostes inmanissimi: quos quoniam haud ulla spes est interquieturos, quin insequentem in annum novam expeditionem moliantur. Et sane nihil certius expectandum, quam ut primo quoque tempore, quavis arrepta occasione, rursus in Austriam cæterasque provincias majestatis tuæ effusi, solita tyrannide ac crudelitate omnia perpopulentur, ferroque & igni funditus excindant: quod illis quidem facillimum factu foret, jam parte regionis ampliore ac florentiore evastata, atque ad extremam rerum atque hominum inopiam redacta; adeo, ut nobis adversus prope invictam & infinitam hostium vim bellicosissimorum in nostris viribus, quæ exiguæ admodum sunt & infractæ, parum in reliquum esse præsidii possit: quibus ut non deest animus, ita profecto non suppetit facultas. Quocirca nisi in tempore missis & amplis & validis auxiliis nobis succursum fuerit, maxime reverendum est, ne deleta Austria (unde oriunda est Imperatoria tua celsitudo, in qua fuit hæctenus ejusdem proavorum Cæsarium ac Regum in vita perpetua ac jucunda sedes, post mortem vero Augustorum sepultura) cunctam per Germaniam, ac longinquas regiones ac nationes Christianorum, Turcarum arma impune ac libere pervagentur. Sed cum Majestas tua Cæsarea cum suffragiis illustrissimorum principum Germaniæ in Christianorum Imperatorem jam olim electa, tum divinitus e cælo missa, humanoque generi data ad hoc sit, ut Christianum nomen ac persuasionem orthodoxam strenue tueatur, ac quam latissime propaget: positi in tanta calamitate, ac consternati metu imminentis ruinae, suppliciter Majestatis tuæ fidem opemque imploramus, eandemque obtestamur, ut priusquam arma teterrimorum hostium nos obruant, rebus nostris affectis ac prope comploratis mature succurrat: ac non solum nos, nostrasque opes gravissime accisas conservet, sed patriam ac hæreditarias suas regiones, ac non contemnendam & illustrem regiam proavorum Cæsarium ac principum, atque adeo horum cineres in ea honorifice compositos a rabie violentissimorum hostium ac nefaria direptione defendat: eorumque vim arceat a sacris, a focus & penatibus nostris, atque ad ultimas terrarum oras propulset, ne consimili atque anno superiori clade Majestatis tuæ patriam impune ac sæde perpopulantes deforment: neve

incen-

incendiis, rapinis, cædibus evassent: neve miserrimos mortales, ac fideles subditos Majestatis tuæ abstrabant in fœdam, ac non nisi indigna morte finiendam servitutem, quorum, ut supra dictum est, ad centum prope millia abduxerunt. Hinc existimare potest Majestas tua Cæsarea, quantum nobis decerpitur, tantum adjungi illorum viribus; ex tanta præsertim multitudine, religionem ipsorum nefariam & sectam Mahometicam adaugeri; qua teneros puerorum animos imbuunt, captivorum manus armis suis instruunt, quibus in nos postremo crudelissime utantur. Quæ omnia in posterum vitari possent ac prohiberi, si Cæsarea Majestas tua, ac status amplissimi totius Imperii ac Germanicæ nationis, præterea & reliqui Christiani principes ac potentatus mature auxilia nobis & suppetias pro sua quisque portione mittant. Sin autem, quod Deus prohibeat, nos deserti indefensaque relinuemur, quis non videt latius manaturum incendium, & simili ruina urbes ac regiones complurimas occasuras? Quibus exemplo cum nos ipsi, tum regni Pannoniorum clades incomprehensibiles esse deberent: ita ut salvis adhuc & integris ipsorum rebus malint in alienis sedibus externam amicorum injuriam propulsare, quam suis sub tectis hostium immanissimorum arma experiri, ac nimis sero vim illorum & sevitiæ arcere. Quapropter iterum atque iterum sacrosancam Majestatem tuam, Augustissime Cæsar, demisse oramus & obtestamur, ne nos desertos relinquat & improtectos, sed quamprimum sua nos ope conservet ac tueatur, & eripiat e faucibus hostium rabidissimorum: quod jure quidem suo majestas tua Cæsarea est factura. Primum enim conservabit Christianos, deinde suos, postremo indignissimis modis afflictos ac prope perditos, qui incomparabilem rerum omnium jacturam fecimus. Privata ac publica pecunia in bellum omnis absorpta est, & postremo sacra ornamenta templorum, & vasa in numos necessario conflata; jam ut multis præter miseram animam vix quicquam reliqui sit. Erit hoc inprimis justum ac necessarium bellum, in quo materia gloriæ sempiternæ ingens proposita est, & eximia erga Deum atque homines copia meritorum. Inveniet nimirum Majestas tua pro suo divino ingenio ac sapientia singulari, adhibitis sacri Imperii Principibus, aliisque clarissimæ ac potentissimæ nationis ordinibus proculdubio viam ac rationem bellandi commodam ac fructuosam, non solum ut in posterum obviam eatur hostium inauditæ sevitiæ, ne incendia, rapinas, cædes in Christianorum terris faciant, verum etiam damna ab ipsis illata ac detrimenta per tempus resarciantur: neve inultus sit sanguis

guis hominum innocentum & sanctorum : non impunita relinquatur inhumana crudelitas hostis exitialis adeo & rabiosi. Quinetiam vindicetur in eos , qui nefaria defectione cum Joanne Cepusiensi sua cum hostium Christianitatis arma conjunxerunt. Ad hoc negotii non tantum quas adhuc reliquas habemus copias & facultates , sed vitam etiam nostram , quoduis in discrimen descendere parati , libenter Christiano ac forti animo impendemus , tuæque Majestatis victricia signa quovis gentium ac terrarum alacriter sequemur.

Hæc talia ubi dixisset , ad Cæsaris pedes procumbens , eadem copiosissime descripta supplicis instar libelli Cæsari exhibuit ; quæ per Moguntini Cardinalis epistolarum magistrum in senatu Cæsareo recitata fuerunt , auditu miseranda , quæ vel hostium animos ad miserationem flectere potuissent. Itaque ipsis oratoribus hoc responsum datum : Cæsari ac Principibus hanc rem præcipue curæ futuram ; duros operam , ne in posterum respublica Christiana detrimentum capiat , atque ut tantæ hostium potentiæ summa ope obviam eatur. Assurrexerunt deinde Joannes princeps Saxoniae elector , Georgius Marchio Brandeburgensis , Ernestus & Franciscus Lunenburgenses , & Philippus Comes provincialis Hassiæ : pro quibus electoris ipsius cancellarius , vir haud inepte facundus , in hanc sententiam locutus est : Non ignorare , se graviter Cæsari delatos , & suspectos esse multis hæreseon , quas tum veteres resuscitassent , tum novas introduxissent , veluti seditionum & impietatis , novandique res infimulari auctores. Proinde quo factum istud purgent , orare Cæsarem & cæteros principes , ut haud gravatim audiant : de religione , de ritu sacrorum , deque omnibus , quorum infimulantur , quis eorum sit sensus , quove modo ac ratione in concionibus Evangelium in ditionis eorum oppidis vulgo doceatur ; magnopere contendere à Cæsare , ut ea figillatim , ac quam potuere brevissime denotata recitari , in publico patiatur. Quibus Cæsar respondit , communi principum consensu , sibi potius videri , ut descripta capita , quæ recitari ob temporis angustiam commode non possent , sibi tradant suo tempore inspicienda : ad quæ primo quoque tempore illis responsum sit daturus. Id quidem pertinaciter facere recusantes , iterum Cæsarem oraverunt , ut liceat ea in publico recitari : qui & ipse iterum excusans temporis brevitatem , quod haud multum supererat diei , dixit , postredie se illis senatum daturum domi suæ , quo præstitutam ad
horam

horam convenirent; pro eo, cum se illi id facturos recepissent, Cæsari gratias egerunt: ipse principibus comitatus in regiam concessit. Itaque die insequenti a prandio ad regiam frequentes principes convenere, a quibus Cæsar deductus ad destinatum audientiæ locum, ubi consedit, indicto silentio, Cancellarius Saxoniae principis electoris ex libro recitavit figillatim capita cum assertionibus persuasionis, ut illi affirmabant, orthodoxæ, innixi utriusque instrumenti scripturis. Ea lectione tota illa diei pars, cum inclinante a meridie sole cœpisset, consumpta est. At ubi finem fecit recitandi, Cæsari librum exhibuit: quo accepto, & se diligenter lecturum, & benigne responsurum propediem, dixit. Quare coactis diversarum nationum doctissimis quibusque viris, Cæsar eis, ut singula propositorum capita accurate expenderent, imperavit: atque, ut quid de quaque re sentirent, sibi indicarent. Huic negotio, quod maximi momenti erat, aliquot dies impertiti (1). Interea temporis principes atque ordines Imperii Germanici aliis de rebus a Cæsare propositis, congressi in curia Augustensis senatus, consultaverunt. Cæsaris edicto jam a principio, cum Augustam ventum esset, cautum fuit, ne quis publice privatimve concionaretur, nisi cui imperasset ipse: ac ne alio ritu, quam a majoribus accepissent, res divina celebraretur: cui quidem edicto paritum est toto illo tempore conventus. Ad V. Calend. Jul. Senatus populusque Augustensis, Cæsare ad curiam illorum profecto, in ejus verba juraverunt, præeunte verba Casparo Sturmo, Cancellario Moguntino. Edita in hortis Cæsaris simulacra pugnae pedestris a lectissimis juvenibus, genere ac viribus corporis præstantibus, tam Germanis & Bohemis, quam Hispanis & Italis. Quo die Cæsar feudum, quod vocitant, ducibus Pomeraniae in foro Augustensi daturus erat, nuncius de immaturo obitu ei allatus est filioli recens nati, quem absente eo Imperatrix ediderat. Eo quidem nuncio non magnopere commotus Cæsar, jus ditionis Pomeranicæ principibus nihilo fecius dedit. Ratio porro ac modus concedendi feudum principale talis erat. Suggestu medio in foro ex materia & tabulis constructo, eoque pannis fericis & aureis tapetibus cooperto, ubi Cæsar una cum Rege fratre Ferdinando, insignibus uterque suis, & principes suo quisque habitu induti, suoque loco

X

con-

(22) Pertinent hæc ad historiam celeberrimæ Confessionis Augustanæ, ab innumeris prope scriptoribus diligenter & proluxè scripta; quos inter URSINI nostri auctoritas non erit postrema.

confederunt turma equitum, a Pomeraniæ ducibus emissa, ter suggestu ac domo contigua insulari equis incitatis circuita, tandem ante suggestum constiterunt: ubi ex equis repente desiliere, oratores missi petitum a Cæsare feudum; quibus cum benigne responsum esset, rursus conscensis equis, incitato cursu ad duces revolarunt, eos ad Cæsarem accersentes; qui mox cum ingenti comitatu vexilliferisque citatissimo cursu ad suggestum contenderunt, uterque palliatus. Inde ex equis ad pedes desiliere, atque ante Cæsaris genua procumbentes, præeunte verba Moguntino, jusjurandum dixerunt: a quo Cæsar enses nudum manubrio tenens, principes capulum ejus contingere, atque hoc modo utrique feudum, sive jus ditionis suæ, concessit. Marchio Joachus a Cæsare petiit bene longa & composita oratione, ut citra jacturam suæ ditionis Cæsar principibus jus Pomeraniæ concedat: id Cæsar per Moguntinum se facturum benigne pollicitus est. Qua re rite peracta, vexilla ex suggestu in multitudinem circumstantem conjecta fuere. Duces Cæsari gratis reverenter actis, simili quo venerant cursu in equis domum contenderunt. Eodem die & concessu præfecto ordinis Teutonicorum, qui Prussiæ magister appellatur, antelatis compluribus vexillis, a Cæsare similiter feudum contributum. Ipse candidatus talari veste holoserica, & una sex Commendatores & ipsi candidis induti ocissimo cursu in equis ad Cæsaris suggestum cum splendido nobilium virorum comitatu adproperarunt. Eum Cæsar superioribus annis suffecerat Alberto Marchioni Brandeburgensi: hic quoniam ab ordine desciverat, atque in jus concesserat ac nomen Polonorum, uxore præterea ducta contra jus fasque ordinis illius, a Cæsare exauctoratus fuit. Post tradita principibus feuda, Cæsar complures fortes ac strenuos viros in ordinem equestrem adscivit. Responsum Lutheranis Principibus publice aliquot post diebus datum, recitataque confutatio articulorum per Alexandrum Schweis, Cæsaris epistolarum magistrum. Porro cum in plurimis pontificiis cum Lutheranis minime conveniret, delecti sunt consensu partium Principes Viri, eruditione pollentes, & vitæ inculpatæ fama clari: a pontificiis Christophorus Episcopus Augustanus, Henricus junior Braunschvicensis, in cuius locum, quoniam Augusta per dies aliquot abesse negotii privati causa coactus fuit, surrogatus est Georgius Dux Saxoniae, Cancellarius episcopi Colonienfis Doctor

ctor Bernardus Hagen, Doctor Hieronymus Vehius Cancellarius Marchionis Badensis Philippi, Conradus Vimpina, Joannes Eckius, Joannes Cochläus, Viri jam editis scriptorum monumentis celebres: a Lutheranis Georgius Marchio Brandenburgensis, Joannes Fridericus filius Electoris Saxoniae, Gregorius Bruckel hujus Cancellarius, Joannes Heller, Philippus Melanchthon, Joannes Brentius, Joannes Snepfius Principis Hessorum a sacris concionibus. Hi quidem, disceptando aliquot diebus frustra consumptis, nihil profecerunt: cum neutra pars a sua sententia ne latum quidem unguem recedere vellet ac dimoveri. Cæsar vero nihil omittens curæ ac laboris, quo partium concordia constitui posset, rursus ternos utrinque constitui mandavit: sed ne hi quidem post longas ac varias contentiones, induratis pertinacia partium animis, modum ullum ac viam consentiendi in unum adinvenire poterunt. Quocirca Cæsar cum omnia experiri decreisset, nihil omnino relinquens intentatum, cum Lutheranis sigillatim aut per se, aut per suos inter nuncios comiter ac benigne egit, summopere adnixus, si posset animos illorum, imbutos pravis opinionibus, rursus perducere amica & miti oratione ad pristinae religionis usum: verum & hoc nequicquam attentatum fuit. Jam enim eo pervicaciæ Lutherani processerant, ut fortunas & animam se prius amissuros jactarent, quam vel unguem transversum a sua sententia discederent. Desperata itaque partium concordia, Philippus Hessorum Regulus sub noctem per speciem venandi urbe egressus, clam Cæsare ac reliquis principibus profugit; cujus discessu non nihil perturbati fuere ordines ac status Imperii: veriti, ne pro ingenii ferocia & subito ardore acer & impotentis animi juvenis auctor perniciosi tumultus foret. Verum ille præter omnem spem & expectationem domum suam reversus, quievit. Hic magnæ nimirum virtutis & animi excelsi princeps haud minus pro ætatis captu consilio quam viribus corporis, tam manu quam lingua pollet: qui si juvenilis animi ardorem temporis progressu judicii ac moderationis ductu, quod accessione annorum augetur, atemperaverit, haud dubie primi nominis Principibus fuerit annumerandus. Res insequenti nocte haud procul fuit a tumultu. Quippe Lutheranus quidam sacerdos & ipsius Landtgravii & Saxoniae ducis famulos adiit circa concubiam noctem, præmonens, Cæsarem & Ferdinandum in armis esse, ac vim

Lutheranis facturos & in vincula condituros. Idem Cæsarianis Lutheranos moliri, falso denunciavit. Eo commento pestifero factum, ut sub armis totam noctem utrinque alteri alteros iamiam incursum expectarent. Ubi diluxit, principibus ad Cæsarem accersitis, deprehensa fraus est, cuius Auctor adhuc latebat, haud tamen falsa suspitione de eo suscepta: qui aliquot post dies ex latebris domesticis, quo sese abdiderat; extractus, iussu Cæsaris civibus in custodiam traditus fuit. Indignissime ferebat vulgus civium, innocentem, ut iactabant, in carcerem raptum: ideoque amplius CCCC. in unum coacti ad magistratus adierunt, precibus atque etiam minis contendentes, ut quamprimum vinculis eximeretur. Ille porro inficiari, quorum infimulabatur, constanter; quoad eorum indicio, quos adierat sycophanta perditissimus nobiles viros & probata fide, cognitus fuit. Expressa igitur facti confessione, animi popularium sedati fuerunt; ipse tanti facinoris manifestus, ac Cæsari ad supplicium deditus fuit: cuius quidem clementia postremo poenæ exemptus est. Legatis item civitatum Constantiæ, Argentinæ, Memmingen & Lyndau, postquam senatus Cæsareus datus fuit, interjectis aliquot diebus, a Cæsare responsum datum consonum ei, quod Principibus antea redditum fuit. Porro in Cæsaris principumque sententiam discessere, exceptis hisce quatuor, Francofordia, Augusta, Ulma & Halla Suevica, reliquæ Urbes Imperatoris ditionis. Prorsus Cæsar & Principes ordinesque Imperii religiosè ac diligenter in hoc consentiebant, ut decreto Wormatiensis edicti per omnia staretur; quæ res cum perdifficilis visa fuerit Lutheranis, datum eis deliberandi spatium usque ad dimidiatum Aprilem: quo demum tempore tum voluntatis, tum sententiæ suæ Cæsarem scriptis fecerunt certiore.

Nonis Septembris inclytus Rex Ferdinandus more majorum & ipse a Cæsare feudum accepit. Cum vero antiqua consuetudine traditum sit ac decretum, ut in suæ ditionis solo Archiduces Austriæ feudum capebant, nimirum pro ingentibus meritis a Cæsaribus sic olim honorati; haud procul Augusta apud arcem clarissimam Wellenburg, quæ attinet ad marchionatum Burgoviæ, suggestu temporario constructo in amœna planicie, ac prato circum symphrattide clauso, cum eo Cæsar & principes ac legati Regum magna frequentia & magnifica pompa exiere: quo & Regina cum gynæceis spectandi

di causa profectæ sunt: & effusa est eo omnis prope urbana multitudo. Circum suggestum duæ cohortes quingentariæ, quas supra dixi a custodia Cæsaris fuisse, collocatæ erant cum machinis campestribus decem. Ibi Cæsar & principes electores, suo quisque habitu indutus, & suo loco confederunt. Rex Ferdinandus cum equitibus CCL. mirifice ornatis, in quibus & principes aliquot, & plerique Comites fuere ac primæ nobilitatis viri, admissis equis, de more celeri cursu suggestum circumiere. Tum quatuor principes, Fridericus Palatinus, Georgius Misniæ Marchi, Georgius Ottho, Henricus Palatinus, ex equis defiliere, ac recta ante Cæsarem progressi ad genua procubuerunt; ibi ex eis Fridericus brevi quidem, sed accommodata ad tempus oratione Cæsarem nomine Regis Ferdinandi oravit, ut jus atque imperium, quod ipsi Ferdinando in Austriæ Archiducatum ac reliquos principatus comperet, sua auctoritate ratum haberet ac confirmaret. Cui responsum per Moguntinum, Cæsarem benigne ac perlubenter fratri, quicquid juris esset, collaturum. Discessum actis gratiis. Tum Rex magnifice egressus ex tabernaculo cum prope DCC. equis, antelatis duodeviginti vexillis (totidem enim principatum & regionum jus & imperium petebat) ipse archiducali habitu decenter vestitus, in equo sedens, feuda accepit. Inde vexilla in multitudinem circumstantem dejecta. Posthæc ludi celebrati hastici, item simulacrum bellici conflictus, multaque alia lætitiæ & gaudii signa edita. Postremo ante vesperum reditum est in urbem. Cæsar, Regina & principes electores, ac cæteri a Rege invitati, in hortis instructa cœnatione, accubuerunt. A cœna choreæ ductæ in multum noctis. Augusta initio mensis Augusti Josephus a Lamberg & Nicolaus Jurischitz (1), strenui ac fortes viri, a Rege ad Imperatorem Turcarum pacis tentandæ causa missi, Labacum se contulerunt. Inde per Bosniæ regnum, ac Serviam, Bulgariam, postremo Romaniam quam hodie vocant, Constantinopolim pervenerunt: de quorum profectioe, & quid peregerint, tum de locorum ac regionum situ, atque etiam hominum, præcipue Turcarum moribus & religione in sequenti libro proponemus (2). Cæterum pridie Calend. Octobr.

X 3

legati

(1) *Gisfium urbs Pannoniæ clarissimi hujus viri incredibili virtute libera atque incolumis contra Suleimanum perstitit.*

(2) *Proposuit quidem, uti videbimus, sed jejuna admodum oratione, satis, nisi fallor, prohibitus.*

legati Dalmatarum & regni Ungariæ a Cæsare matura auxilia adversus Turcarum arma, & opem suppliciter petentes, dato illis Cæsareo senatu, auditi sunt. Mahumetes satrapas ac Belgradi præfectus, coactis circum ea loca præfidiis & quicquid equitum ubique fuit, cum tumultuario exercitu improvise Pannoniam ingressus, per agrum & regiones, Joanni Cepusiensi subditas, pacatum agmen duxit, solis vastitatem illaturus, qui Regem adhuc Ferdinandum sequerentur; quare raptim in eorum fines procurrens omnia longe lateque ferro & igni perpopulatus est usque ad Schintam; quod oppidum cum arce ad Vagum flumen situm, ubi interscisso ponte ab Alexio Turfone, hostes primum substiterunt. Ingentem porro pecoris hominumque prædam egit; ac deinde in redeundo, quos antea securos inviolatosque fore & nihil illis nocitum iri edixerat, eos aggressus ociosos, partim trucidavit, partim captivos pariter in servitutem abstraxit. Tantum porro numerum captivorum abduxere hostes, ut penuria vinculorum lora scutis detraxerint, quibus captivos constrinxerunt: quod conjectare licuit ex cumulo scutorum, quæ in castris reliquerant. Passim item per ea loca, qua iter habuerunt, reperti infantes, alii confossi, alii semivivi ac fame perempti: frumenta incendio corrupta, oppida ac vici incensi, & cadavera occisorum, quorum cruore omnia conspersa erant, fœde humi prostrata, miserando spectaculo fuerunt. Jam ubi præda tam opima, præsertim hominum Pestam advecta fuit, omnisque hostilis exercitus eo rediit, Joannes Cepusiensis, & Paulus Strigoniensis antistes certos nuncios ad Mahumetem cum muneribus miserunt oratum, ut quos eorum subditos cepisset, restitueret; quod cum sibi factu non integrum esse diceret, simul ne non accurate imperio Cæsaris paruisse videretur, simul ne militem præda, quasi mercede sua fraudaret, illos vicissim donatos re infecta dimisit. Inde jam dejecti omni spe captivi, cum distributi in naves imponerentur, suam quisque sortem miserabiliter descentes horrendam complorationem & ululatum ediderunt. Jam ubi hostes Pesta abiisse constabat, Alexius Turfo infantes, dimissis circum ea loca conquistatoribus, quotquot adhuc vivi reperiebantur, colligi, atque curribus impositos in oppidum Schinta perducere curavit. In quibus unus totum triduum ne verbum quidem unum effatus pro muto habebatur: qui demum insperato adventu patris gestiens, atque in hæc verba prorumpens, *Pater, inquit, nunquid domum hinc abituri sumus?*

Ex

Exin ubi inclytus Rex Ferdinandus cognosceret eum, qui Budam veluti regni sedem & caput teneret, haud difficulter in reliquam Ungariam imperium obtinere, ejusque auctoritatem inter Ungaros plurimum valere, animum ad recuperandam Regiam adjecit; quare comparatis copiis ad decem millia armatorum, summæ ejus belli præfecit maximæ virtutis ac strenuitatis virum Wilhelmum a Rogendorf. Is mensis initio Novembris Vienna egressus, Posonium, quo quicquid fuit militum convenerat, concessit. Ubi cum Ungaris, qui in fide Regis adhuc permanebant, de belli ratione gerendi consilia iniit; ac inde, trajectis jam omnibus copiis, profectus, Strigonium, cum Paulo Archiepiscopo pactus, voluntaria deditioe recepit. Dedita arce Strigonienfi, recta Budam duxit, atque oppidum parte ab altera obsedit: quippe paucitate militum factum est, quo minus totum corona cingeret. Noctu porro ejus diei, quo Budam ventum est, excitatis munitionibus, tormenta muralesque machinas ad diruendum murum idoneo loco collocavit. Buda muro admodum humili, neque omni a parte cincta est: cæterum domus præaltæ, & in edito sitæ, parietibus insigni crassitudine exædificatis, pro muro habentur. Quapropter haud magni laboris erat ac negotii, muri partem ferreis globis quassatam solo æquare; verum difficilioris operæ fuerat, domus parietem contiguæ labefactare, postquam & munitiones fortissimæ erant ab hostibus exstructæ. Dejecta itaque continuis ictibus pilarum ferrearum parte muri, & pariete ac munitionibus convulsis, milites nostri instructa acie, summa omnes animorum alacritate ad oppugnandum procurrun, & per muri parietumque ruinas oppidum aggrediuntur; quod impigre ab adversariis defensum eo die fuit. Hispani signiferi duo jam in summa evaserant; ii reliquos post se ut otius consequerentur frustra adhortati interficiuntur; quorum interitu nostri conterriti, ac vi & acri defensione propugnantium a muris repulsi in castra sese recipiunt. Postero die, ut tripartito urbem aggredierentur, totidem locis murum ac parietes propinquarem ædium tormentis bellicis diruerunt. Verum prioris diei casu milites adhuc pavore metuque confusi, denuo ad oppugnandum adduci nulla ratione, neque compelli potuerunt; adeo nihil profecit exhortatio ducum, & commemoratio ignominia pridie dimissa oppugnatione acceptæ: nihil profuere pollicitationes & præmia aufuris primo murum ascendere: profus omnium metu ingenti
 animi

animi simul atque manus obtorpuerunt. Oppidani cum præfidialibus continuo loca diruta reficiunt impigre, & accurate communiunt: quo minus vero nostri oppugnandi laborem profèquerentur, factum est inopia pulveris bombardici, cujus multo maxima pars jam absumpta erat. Neque vero durissimo anni tempore, ex coorta vi ventorum, ac fœda in aliquot dies tempestate subvectionibus impeditis, Vienna, quod reliquum erat pulveris, poterat deportari; quare nostri, ne ab omni parte cessarent, cuniculos ad oppidum agere instituunt: sed ne hoc quidem laboris prospere successit. Et enim cum duobus locis suffodere incepissent, in altero saxa objecta & cautes subterraneæ (quoniam colli plerumque saxoso Buda imposita est) opus frustra inceptum præpedierunt: alterius conatus ex continuatione imbrium collectæ cœlestes aquæ, atque etiam sub terra scaturientes fontium venæ remorabantur. Neque tamen idcirco ab opere discessum, verum summo ac continenti labore terra atque aqua exhaustis, usque ad murum & munitiones jam ventum erat: sed nondum Vienna advecto pulvere cæterisque necessariis rebus ad subruendum murum, & hac a parte nihil profectum fuit. Cæterum, quæ res maxime susceptum opus ac jam prope perfectum interscidit, sub idem tempus Mahumetes Taurini præfectus, qui mense Octobri populabundus usque ad Vagum fluvium pervenerat, subsidio veniens obsessis, centum parva navigia armatis completa, itemque majores aliquot naves machinis & commeatu oneratas adverso flumine, terra vero plus duobus millibus equitum adducebat: atque haud procul Pesta navigiis appulsis, descensionem fecit, oppidum occupaturus; quod si capere nequiret, prope oppidum sana duo triave occupare in animo habere ferebatur, eo consilio, ut depulsa classe nostra, quæ ad oppidum excubabat, tuto commeatum intra arcem ac mœnia Budæ importaret. Quinetiam altera a parte Janus Pamphi, partes Cepusienfis jam inde ab initio belli secutus, vir haud parvæ potentiæ & auctoritatis inter suos, apud Quinque Ecclesias & Albam regalem turmas aliquot equitum coegerat, ac Budam obsessis suppetias venturus erat: quare ut utrique obviam iretur, nostri copias diducere necesse habuerunt. Militum, quantum Hispanorum & Belgarum fuit, cum mille peditibus Germanis, Pestam præfidii causa missum. Ii, conjuncto sibi peditatu Cassoviano, oppidum simul & juxta collocata delubra mature occupaverunt. Ma-
hume-

hametes, etsi quod volebat propositum non tenuit, tamen capto idoneo loco, classem nostram æneis tormentis explosis quassare statuerat: neque interim cum nostris levia certamina inire detrectavit; quo vero minus collatis signis nostri cum hoste depugnarent, factum est inopia equitatus; quem ubi jam trajicere Wilhelmus constituisset, ut primo quoque tempore cum hostibus prælio decernerent, Mahumetes noctis silentio rursus navigiis impositis militibus ac machinis clam retrocessit. Præterea citra flumen in campestri planitie bona pars equitatus, quoniam hostiles suppetiæ ex Alba Regali quotidie adventuræ dicebantur, in statione diem noctemque excubabant. Trifariam itaque exercitu diducto, non solum oppugnandi facultas nostris erepta fuit, sed etiam eruptiones hostium, jampridem Thoma Nadasino cum DC. equitibus Turcis intra oppidum recepto, pertimescendæ erant; nonnihil item periculi fuit ab hostibus tum flumine tum terra infectis, quorum in horas procurrationes repentinas expectare nostri in armis perpetuaque in statione cogebantur. Ac tantisper dum Mahumetes haud procul Buda, quo se receperat, substitit, necessario ab equitibus nostris per multos dies noctesque partitis temporibus custodiæ actæ fuere, quo minus commeatus ad oppidum ab hostibus importaretur: quo labore & milites animo fracti, & equi corrupti, utrique viribus exhausti fuere, sic ut plerique sine commeatu manifeste ex castris discesserint. Inter hæc de oppugnatione nostri nova consilia inierunt, ac denuo, alioque murum bombardicis pilis labefactare, itemque ut bifariam eodem tempore oppugnarent, per cuniculos superioribus diebus usque ad murum adactos, supposito pulvere eum discutere statuerunt; quam rem commodum tentatam vehementes ac continui imbres nive commisti eo die impedierunt: neque enim lubrico & conglaciato solo, præsertim in editum procurfuro militi figendi pedem ac consistendi potestas, neque armorum usus, præcipue sclopetorum, fuit; res itaque in diem posterum dilata. Interim noctu miles Bavarus clam ad hostes transiit; cujus indicio edocti, quibus locis cuniculi acti essent, euestigio aduersas fossas recta ad cuniculos duxerunt: ad quos jam via aperta, apparatus omnem ad subruendum murum corruperunt, tanta in occulto & pro loci angustia edita pugna, ut punctim utrimque milites se mutuo convulnerarent; postremo hostes materia injecta, atque incensa, nostros fumo ac nidore intolerandis cuniculo

exegerunt. Sed neque tum spes potiundi oppidi nostris omnis discessit, qui nihil non prius experiri statuerunt, quam oppugnatione dimissa exercitus deduceretur; quare insequenti die rursus partem oppidi machinis æneis quassatam nudaverunt: eo die densissimæ nebulæ offusæ nostros ab oppugnando distinuerunt. Postridie refectum hostium nocturno labore murum rursus nostri dejecerunt. Et jam multum diei erat, cum omnium animis ad oppugnandum erectis, summa vi quatuor locis oppidum nostri aggressi, usque sub vesperum acerrime oppugnarunt. Contra hostes neque tormentorum assiduis ictibus territi, neque quod uno tempore diversis locis oppugnarentur, haud segniter, atque intrepide mœnia defenderunt, atque omni genere telorum, ac indefinente saxorum missilium dejectu nostros, acceptis haud parvis incommodis, retrocedere coactos a muro depulerunt. His igitur de causis, & quod difficillimo anni tempore obsidio erat, exercitu frigore ac fame, reliquarumque rerum inopia affecto, cum miles in castris diutius retineri haud posset, laboresque omnes detrectaret, neque imperata ulterius videretur esse facturus, desperata tum demum expugnatione, exercitus, obsidione soluta, Strigonium reductus fuit. Exin Hieronymus Laskius, data publica fide ad Wilhelmum a Rogendorf & cæteros belli summæ præfectos Wischegradum, comitatus Turcis aliquot ætate & viribus corporis florentibus viris, navi adverso flumine Buda ascendit, quibus cum de induciis agitare tum cœpit, quæ trimestres postea

Strigonii datæ susceptæque fuerunt.

